

હીંદના ચળકતા હીરા

મીરખલ-ખાદશાહ

૧૫ નાટકનાં ગાયનો.
19/4/14

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
શ્રી મોરખી નૌત્તમ નાટક કંપનીના માલેક
હા. ઓધવજી હીરજી તથા નેણુશી ભીમજી
મુ. મોરખી.

આવૃત્તિ ૪ થી. પ્રત ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૦. સને ૧૯૧૪.

અમદાવાદ.

પ્રા. રાચમંડ ન્યુબિલી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ જગતસાહેબે છાપ્યાં.

કિંમત રૂ. ૦—૨—૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીગણિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૮૮૫ ક્રમાંક

પુસ્તકનું નામ જાણના જાણનાર નામ
ગાંધી

વિષય ૬ - ૨ - ૪

॥ श्री सत्यनारायण देवनो जय. ॥

श्री नवीन

होदना यणकता हीरा

जीरपल—आदशाह

नाटकनां गायनो.

जपावी प्रसिद्ध करनार,

श्री भोरणी नौत्तम नाटक कंपनीना भावेक
डा. ओधवल हीरल तथा नेलुशी लीमल.
सु. भोरणी.

आवृत्ति ५ भी.

प्रत २०००.

सने १९१४

संवत् १९७०.

अभद्रावाद.

धी डायमंड ज्युजिली प्रिन्टींग प्रेसभां
परीज देवीदास जगनबाबे जाधुं.

मुद्रय ३. ०-२-०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મથક
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-મંત્રાલય

૪૫૩-૬ ૪૮૬૪

સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આઠ મુજબ રજીસ્ટર કરાવી છે ને તેના
છપાવનાર માલિકે સર્વ હક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે, માટે
માલિકની રજા સિવાય કોઈએ છાપવું, છપાવવું, વેચવું,
વેચાવવું કે બજાવવું બજાવવું નહિ.

મુખ્ય પાત્રોનાં નામ.

પુરુષ વર્ગ.

- અકબરશાહ.....સર્વમાન્ય દીલ્લીનો સહેનશાહ.
ખીરખલ.....ખાદશાહ અકબરનો બુદ્ધિશાળી વજીર.
સલીમ.....શાહ અકબરનો પાટવી (જહાંગીર)
શેખહુસેનખાં.....શાહ અકબરનો અભિમાની સાથો.
દીલાવરશાહ.....રૂમશામનો શાહ-અકબરનો મીત્ર.
તાનસેન.....જમપ્રસિદ્ધ અકબરનો ગવૈયો.
શેરઅફઝન.....અકબરશાહનો માનીતો બહાદુર અમીર.
ધમામ.....પાટવી સલીમનો પાણ ખાસો હજમ.
ધીરજલાલ.....ખીરખલનો કારભારી.
દયારામ.....વજીર ખીરખલનો પુત્ર.
કામશંકર.....દયારામનો સસરો.
તલકચંદ.....ધીરજલાલનો વૃદ્ધ સસરો.

(૪)

સ્રી વર્ગ.

- બાળાઓ.....(દીલ્લીની) ભક્તિમાન સન્નારીઓ.
ગુલનાર.....શહેનશાહ અકબરની માનીતી હુરમ.
મરીબી.....વજીર ખીરબલની ગુણીયલ પત્ની.
અમીરી.....મરીબીની વીરોધી બગીની હુસેનખાંની બીબી
(પાછળથી યોગીની)
હસીના.....ફરશામ શાહ દીલાવરની શાહબદી, સલીમની
માનીતી બીબી.
મહેરઉલનીસા.....શેરઅફગનની બીબી-પાછળથી યનાર સલીમ
(જહાંગીર) ની માનીતી હુરમ તુરબહાન.
દિવાળી.....કામશંકરની ભત્રીજી-દયારામની સ્ત્રી.
ઉજમ..... } દીવાળીની સખીઓ.
ઉર્મીલા..... }
મંજરી.....કામશંકરની સ્ત્રી-દીવાળીની કાકી.
રજની.....મંજરીની સખી.
ધુમ્મહા.....ધીરજલાલની વૃદ્ધ માતા.
ધની.....ખીરબલના કારભારી ધીરજલાલની અધર્મી સ્ત્રી.
હરખડોશી.....ધીરજલાલની વૃદ્ધ સાસુ-ધનીની માતા.

એ શિવાય અમીર, ઉમરાવ, સીપાહીઓ, સરદારો, જુવો, વસ્તી,
દાસીઓ, દરબારીઓ, ચોપદાર, વારાંગનાઓ વગેરે વગેરે.

॥ ॐ नमः शिवाय ॥

श्री नवीन

हीदना यणकता હીરા

ખીરબલ ખાદશાહ નાટકની પ્રવેશવાર ટુંક હકીકત.

પ્રારંભમાં મંગળાચરણ.

પ્રવેશ ૧—ભૂબક્ત બુદ્ધિશાળી ખીરબલનો સુખોષ, સગી બહેનો ગરીબી અમીરીનો પરસ્પર વિરોધ, શાહના સાળા, હરામી હુસેનખાં તથા ખીરબલનો ગરીબી અમીરીની તકરારનો ન્યાય, બુગતે જોડલાંનો પ્રેમ સ્વીકાર, તાનસેનની તાન, અમીર અમીરીનાં અભિમાન વચન, ખીરબલ—ગરીબીનું ગાન કથન.

પ્રવેશ ૨—દીલ્લી દરબાર, શાહખદા સલીમના જન્મ દીવસની ખુશાલી, સર્વ યોગ્ય માન-પાન-ધર્નામ, શાહ અકબરના દરમાનથી આશરાગત કોશાધિકારી તાતારની પુત્રી મહેર સાથે અમીર શેરની શાદી, સલીમની નારાજી, ખીરબલની ચતુરાઈ, વજીર પદની પ્રાપ્તિ, અકબરની ઉદારતા, પદબદ્ધ શેખ હુસેનખાંની દાના ખીરબલ સાથે થતી દુસ્મની, અલ્લનો ખંડ, અમીરીની ઉદ્ધતાઈ, ઉત્તમ ન્યાય.

પ્રવેશ ૩—ઉદાર અકબરની માનીતી હુરમ ગુલનાર, બાછનું બહુ કરનાર બગીની, હુસેનખાને વજીર પદનો દીલાસો, કામદેવનો તમાસો, ત્રીયાધીન અકબરનું કૃતીમ રીસાવું, વજીર પદની તકરાર, સમયસુચક શાણા ખીરખલની ખુખીથી વહેમાઈ શહેનશાહ ખાનુ ગુલનારનું શાહને મનાવવા જવું.

પ્રવેશ ૪—કોપબૂવનમાં શાહ અકબરની કૃતીમ રીસ, હુરમ ગુલનારની શંકાનું સમાધાન, ચતુર ખીરખલનાં વખાણુ, હદીલી હુરમ ગુલનારના મુરખ બાછનું બહુ કરવા ભેટ આપી ખીરખલનો ધલકાળ મેળવવા હુસેનખાને અમીરી સાથે રમશામ જવા શાહનો હુકમ, ખીજો હુકમ મળતાં સુધી ખીરખલને દરખાસ્તમાં આવવા ગુલનારના કહેવાથી મનાઇ.

પ્રવેશ ૫—દીલ્લીનો રસ્તો, નગ્નચર્યા નીરીક્ષણુ. શંકાશીલ ખીરખલ તથા બાદશાહ, ઉદ્ધત અમીરી તથા ખીરખલના કારભારી ધીરજલાલની કુલટા સ્ત્રી ધનીની પ્રેમ તકરાર, રમશામ જતાં હુસેનખાની હલકાઇ, ચતુર નરની શોધ, ભેટ, પરદેશથી કામચંકરનું દીલ્લી આગમન, દીવાળીનું હડાપણુ.

પ્રવેશ ૬—દીલ્લી નીવાસી કામચંકર, પતિના વિયોગે પીડાતી મંજરી, ચાતુર્ય પરીક્ષા, બાદશાહ નાપાસ, ખીરખલ પાસ, જીતેન્દ્રિય ખીરખલ—બાદશાહ, સ્ત્રી ધર્મ શીક્ષા, પતિવ્રત રક્ષા, દયારામ દીવાળીનો સંબંધ.

પ્રવેશ ૭—વિવાહની ખુશાલી, દયારામ-દીવાળીના ઉત્તમ ઉદ્દગાર.

પ્રવેશ ૮—રમશામ શાહ દીલાવરનો દરખાસ્ત, મીત્ર અકબરની વિચિત્ર ભેટ. હરામી હુસેનખાને ઉલ્લુનો ધલકાળ, અમીરીનું અપમાન. દીલાવરશાહનું વિચિત્ર દરમાન.

પ્રવેશ ૯—દીલ્લીમાં ઇલકાબ લઈ આવેલ હુસેનખાં વજીરને મીત્ર દીલાવરશાહની મરજી મુજબ શહેરમાં ફેસ્વી દરબારમાં લાવવા બુલમાં અકબરશાહની આગા, ગુલનારની ખુશી.

પ્રવેશ ૧૦—હરામી હુસેનખાંની હાંસી, ગુલનારના માન ખાતર પ્રથમ મુજબ ભેટ તથા ખાનગી પત્ર આની હુસેનખાં સાથે લઈને લઈ ખીરખલને રૂમશામ જવા હુકમ, દયારામની લમકિયા સુધારવા અકબરશાહની ઉદારતા.

પ્રવેશ ૧૧—હુસેનખાંની બડાઈ, અમીરીની ગમ્મત.

પ્રવેશ ૧૨—રૂમશામ શહેર બહાર દીલાવરશાહની છાવણી, કમ-અકલ હુસેનખાં, બુદ્ધિશાળી ખીરખલ, મીત્ર અકબરનો પત્ર વાંચી બંને વજીરને ગરદન મારવાનો હુકમ. હુસેનખાંનો મન-રાટ. દાના ખીરખલની દાનાઈ. પ્રાણરક્ષા. દીલાવરશાહનો પ્રસ્તાવો. જનાના સહ પૂર્ણપ્રેમે મિત્ર ભેટનો સ્વીકાર—ખીરખલ ને ખીરખલનો ઉત્તમ ઇલકાબ.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧—દીલ્લીના શાહજહાં સલીમ સાથે પોતાની શાહજહાં હસીનાની શાદી કરવાનો દીલાવરશાહ તથા હુસેનનો દ્રઢ નિશ્ચય. બે સરદારને ફકીરી વેશમાં દીલ્લી જવા હુકમ. સલીમની છપ્પીની પસંદગી, હસીનાની પ્રેમ ઉર્મી, સખીઓનો વિનોદ.

પ્રવેશ ૨—દીલ્લીનો રસ્તો. કામાતુર શાહજહાં સલીમ, શેરઅફઘનને મારી મહેરઉલનીસાને ભેળવવાનો પ્રપંચ. હરામી હજમ ખાંસા ધમામ મારફત હાથીના માવતને શેરને ચમદી નાંખવાનો હુકમ.

પ્રવેશ ૩—દીલ્લી દરબાર, ખીરખલનાં વખાણુ. હુસેનખાંની ઇર્ષા, રૂમશામથી ફકીરી વેશમાં આવેલ દીલાવરશાહના સરદારોની સાચી વાતને જુડી કરનાર ખીરખલને ધનામ અને સલીમ હસીનાની શાદી બાબત મીત્ર દીલાવરની માગણીથી અકબર-શાહ તરફથી કબુલાત.

પ્રવેશ ૪—મહેર પ્રાપ્ત કરવા સલીમ હુસેનખાંની ગોઠવણુ.

પ્રવેશ ૫—શાહજહાં સલીમના હાથીના બચથી બચેલા શેરઅફઘન તથા મહેરની ખુશાલી, હરામી હુસેનખાં તથા અમીરીના પ્રપંચથી ભોળવાઇ ખાણાનું આમંત્રણ સ્વીકારી શેર-મહેરનું હુસેનખાંને ત્યાં જવું.

પ્રવેશ ૬—શેખ હુસેનખાંને ત્યાં શેરનું કેદ થવું, સલીમની પ્રેમ માગણીનો અનાદર, મહેરનો ઉત્તમ બોધ, વડા વજીર

ખીરબલની મુક્તિ, હુસેનખાં તથા અમીરી વિષે બહેમ, સલીમની સૈન્ય, હુસેનખાંને શહેર બહાર બાગમાં રહેવા શાહ હુકમ, હુકમ અમીરીને લાયક શીક્ષા, દાના ખીરબલની લાગણીથી મહેર-સેરનો છુટકારો, બરદાનના સુખાની જગ્યો સ્વીકારી શેર મહેરનું દીલ્લી છોડી વિદાય થવું.

પ્રવેશ ૭—દીલ્લીનો રસ્તો. દેવદર્શને જતી દીવાળી તથા સહીયરોને બીખારણ બનેલી અમીરીની ભેટ. સર્વની ધતરાજી, અમીરીની આજીજી, પારાવાર પસ્તાવો, દયારામની દયા. બહેન ગરીબી પાસે માફી માગવા અમીરીનું જવું, બાળવયમાં ગુગુમ્બાહી દયારામ-દીવાળી.

પ્રવેશ ૮—ખીરબલ કારભારીની ફલટા સ્ત્રી ધનીને સાસુ જન્મનો સુખોષ, ઝેરીલી ધનીનો વેર લેવા માટે ધુણવાનો ઢોંગ બહાલી કારભારીની ખોટી કબુલાત.

પ્રવેશ ૯—દીલ્લીનો બાદશાહી મહેલ. શાહહુરમની હાંસી, ખીરબ. લને શાખાશી, દયારામનું ડહાપણ, શાહબદાનો ખાસો હુસેનખાંનો મિત્ર ધમામ હુજમનો નેક ખીરબલનું વેર લેવાનો પ્રયત્ન, શાહબદાનું સ્વપ્ન, પરભોક જમ માતા પિતાના સમાચાર લાવવા ખીરબલને હુકમ. કબુલાત, બુદ્ધિશાળી પિતાની ઠાણા પુત્રને ભેદ ભરેલ આચાર.

પ્રવેશ ૧૦—ત્રીય હુસેનખાંના કામ પર શેખ હુસેનખાંની શ્રા-બાશી, હુકમનને મળતો દંડ જોવા સમજાને જવું. વંદેલ ધનીનાં વખાણ.

પ્રવેશ ૧૧—દીલ્લી બહાર રમસાનમાં પિતાની આગાનો બેઠ જાણી ચીતા જોડવવાની ડાઘા દયારામની ચતુરાઈ, શાહ વસ્તી સમક્ષ ખીરબલનો ચીતા પ્રવેશ, પરલોકમાં જઈ તુરતમાં ખુબીથી પાછું આવવું, સર્વની આશ્ચર્યતા, શાહના માત પિતાની આગા, પાપી ઇમામને પાપનું ફળ, તેજ ચીતામાં ઇમામનું બળી મરવું. હુસેનખાનું રમસામ નાશી જવું.

અંક ૩ નો.

પ્રવેશ ૧—બુદ્ધિશાળી ખીરબલનો મહેલ, ગરીબી હસ્તચીત્ર, કામ, ક્રોધ-મોહ-ભોબ-ચર્યા તે પર દીવાળીનો દોહરો, નીચે દયારામની સહી, કામ-ક્રોધની પ્રબળતા, પ્રેમપરીક્ષા.

પ્રવેશ ૨—દીલ્લી તાબેના ગામડામાં ધીરજલાલના સસરા તલકમંદનું ઘર, પોતાની માતાને બદલે કપટી સાસુ ને ધીરજલાલ કાર બારીનો પ્રપંચ, સાસુ-સસરા તથા જમાઇનું દીલ્લી જવું.

પ્રવેશ ૩—વજીર ગૃહનો કારબાર જેવા શાહનું આવવું, પસ્તાયેલ અમીરી પર મરીબી તથા ખીરબલની દયા, બાદશાહ તરફથી ખીરબલના કુટુંબને બહુસ્પતી કુટુંબનો હલકાબ, અમીરીના હિતમ વિચાર. ફકીરી પરિધાન.

પ્રવેશ ૪—દીલ્લીનો રસ્તો. ધીરજલાલની યુક્તિથી નીચ સાસુ સ્ત્રીની ફજેતી, શાહ હુકમથી પાપાચારી ધની દેશપાર, ધનીનું હુસેનખાંના સમાચાર જાણી રમસામ જવું.

પ્રવેશ ૫—દીલાવરશાહ તરફથી સહીમની મુલાકાત માટે સહીમને આમંત્રણ, લગ્નનો ઠરાવ, સહીમનું રમજામ જવું, રમજામ શાહ દીલાવરની મંગાવેલી ચાર વસ્તુ હાજર કરવા ખીરબલને હુકમ.

પ્રવેશ ૬—રમજામ વજીરની રાહ જોતા ચીંતામસ્ત હુસેનખાંને રસ્તામાં વજીરનો મેળાપ, દીલાવરના હુકમથી કોટવાળી મળવી, ધનીનો મેળાપ, તીર્થ દેશાટન કરતી યોગીની વેશમાં અમીરી સાથે રકઝક.

પ્રવેશ ૭—રમજામનો શાહબાગ, સહીમના સ્વપ્નમાં મહેરના વિચાર જાણી હસીનાને થતો ખેદ, પરીક્ષા, સહીમ હસીનાનો દ્રઢ પ્રેમ, તુરતમાં લગ્નની જોડવણ.

પ્રવેશ ૮—રમજામનો કોટવાળ બનેલ હુસેનખાંને ઘેર હુપે વેશે બુદ્ધિધન શેઠ (ખીરબલ) ની ગમ્મત, ધનીની નીચતા, વિચીત્ર પુનર્લગ્ન. શાહજાદી હસીનાનું કૃતીમ ખુન. પેટીમાં માથું. પાપી હુસેનખાં પરઆરો હુકમ મેળવી બુદ્ધિધન (ખીરબલ) ને ગરદન મારવા લઈ જાય છે.

પ્રવેશ ૯—રસ્તામાં અમીરી કોટવાળને લાંચ આપી વખત લમાડે છે, શાહ દીલાવરની રીસ, કૃતીમ ખુનનો ખુલાસો. માયાનું ચીમડું, લાલચુ હુસેનખાં-ધનીની હાંસી, યોગીની (અમીરી) ને શાખાશી, બુદ્ધિધન (ખીરબલ) ની ખુબી પર શાહનું ખુશી થવું, લગ્ન મંડપમાં ખુબીનો ખરો ખુલાસો કરવા બુદ્ધિધન (ખીરબલ) નું વચન, દીલાવરની દાનાઈ. અમીરી ફરીની સવાઈ, સહીમ હસીનાની શાદીની તૈયારી. અકબર શાહને આમંત્રણ.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

હોદના ચળકતા હીરા
બીરબલ—બાદશાહ
નાટકનાં ગાયનો.

અંક ૧ લો.

॥ મંગળાચરણ. ॥

બાળાઓ—

૧

જય શંકર શિવ સામ્ય દિગંબર,
પ્રેમે સેવક ચિંતા પરિહર;
શુરવર જગન્નાથ કૈલાસ વાસી,
છે સુખ રાશી યોગી હુલાસી;
શાંતિ ઠાતા.....આ.....જય૦
હૃદય કમળ વસે ભ્રમર શ્રી રત્નવર,
ઉદય કચે નીતિ ભાણુનો કણ્ણુકર;
જન્મ જન્મ પ્રતિ શરણુ ઉમીયાવર,
હેજે હે દેવ સુંદર સેવ;
ગંગા ધારી જ્ઞાતા.....જય૦

ખીરબલ—

૨

ગંગાસમ નિરમળ મન રાખો, ભાર્તવાસી અમૃત ફળ ચાખો,
ગુણીજન બાળક બુદ્ધ બનાવો, કુસંપ નિવારી સુસંપ ચલાવો;
ઇશ હયાથી ઉત્તમ આવો, અવસર પામી ફરજ બજાવો,
હર્ષનાદ હથ દીશ ગબગો.....આ.....આનંદ વરતાવો.

અમીરી, ગરીબી, } ૩
હુસેનખાં, ખીરબલ—

આ દુનિયામાં નાના મોટા ગણે અમીરી ખ્યારી,
નવો જમાનો સુખ લેવાનો (૨)
ત્યાં ગણત્રી નહીં તારી, ખોલે મારી બલીહારી.....
ખડેન અમીરી મ્હાલે ખોટી ભટકે તે ભવ ભારી,
શ્રી ગોવીંદને ગમે ગરીબી; (૨)
સજન હૃદય રહેનારી, સુખ સ્વર્ગ તણાં દેનારી,.....
હમ જ્યસે સખ કહત ફાંકડે, અમીરી જન તુમ બડી.
હો અમીરી જન તુમ બડી. (૨)
વારે વા ફાંકડા અક્કલના આકરા ભર્યા છે ફાંકરા તુંબડી,
ચલે જાઓ લીખારી ઝુંપડી (૨)
વાહ વાહ વાહ વાહ વાહ..... ....

દરબારીઓ, વારાંગનાઓ—૪

ખ્યારે પરવર દીગાર કાયમ કરે તાજ દીલી દરબાર,
શાહકી સુરતીયાં, મીઠી સુરતીયાં,
રખલો અખીયાં, ખુબીસે સખીયાં;

મુખ ભારી હોવે આલી,
 દેખી સારી, રખકો ખ્યારી, રીત ન્યારી, બચે વારી,
 રંગમેં રહે દીન રતીયાં, ધર રતીયાં;
 હીલ મીલકર ગુન ગાઓ, હરદમ ધુન મચાઓ,
 પુરજન સખ મુખ પાઓ.... ....

તાનસેન, તાયફા— ૫

ખુશ રખે ખુદા સદા મુલતાનકો,
 આલમ સારી દોઆ ચાહે હરદમ ખ્યારી,
 ગાવત ગુનકો, ભાવત ભારી,
 તાનસેનકી તાનકો.....હાં.....ખુશ.

દરબારીઓ, વારાંગનાઓ—૬

નેકી ટેકીવાલા ગરીબ ખ્યારા, ખારે તાલા ખુબ ગીનતે,
 ધરના ભાલા બદીયે આલા, ફીર બોલ બાલા ગુની બનતે.
 સમયે શુકન, રહેના સખ દીન,
 કરના હરદમ, અમન ચમન.....નેકી.

અકબરશાહ, ગુલનાર— ૭

મયેં ન માનું ન માનું ચે બતીયાંકો શાહ,
 સારી ધતીયાં નીરાલી બડે કપટી હો શાહ;
 દીલ બની કસમ, મેરે છોકી કસમ,
 તેરી પ્રીતકો આહતા હું હરદમ.....મયેં.

ગુલનાર—

૮

પીયા મોરા ચાહેસો તનકા પ્યાર,
 સો તનકા પ્યાર ઐરનકા પ્યાર.....પીયા૦
 મોહકો કહા મયેં ખાલી રીસાઈ,
 નહીં આના મનાવન કાજ,
 પ્રીતકી છુપી કરતે મસલત,
 પુરી ખખર ભઇ આજ,
 જાકે મનાઈ દીલદાર.....પીયા૦

હુસેનખાં, અમીરી— ૯

કોઇ શીખી લેશે મારા પ્રેમની કળા,
 મારા ંહાલાને વળગી રહેશે તો બલા.....
 છાના રાખું હું છેલ, ચાલો મનમાં વસેલ,
 ખાંતે ખેલો પ્રેમ ખેલ, રંગ રેલ થાશે.....કોઇ.
 તમે સાથે ભલા, નહીં નડશે બલા,
 જોઇ નેણુ નખરા, ભુત ભાગી જાશે.....કોઇ.
 જાન તું બડી (૨) એ શું બોલ્યા વળી,
 બોલો કે વડી (૨) જાન તું વડી (૩).....કોઇ.

હુસેનખાં, અમીરી, ધની-૧૦

ખખડદાર ખાં સાહેબ લેશે કદી ન માફ નામ,
 ભલકદાર કુલવેલી મેલી આવળનું શું કામ,
 ડાહ્યા ડમરા છે મુજ બ્રમરા દેશે તારે કપાળે કામ,
 વેરણુ મારી તું ધુતારી વશ કરી લીધા મોહન આમ;

(૧૭)

મુંઢરી લઠો ના, હીલમાં કરો ના;
સપેથી લોગવો સુખ આરામ.....

રજની— (સાખી).

ચંદ્ર ચકોરી ચાહતી, સૈયર રજની સાથ;
ચેતી ચિત્ત આતુર કરે, સુંદરનો સંગાથ.

અકબરશાહ— (સાખી).

ચંદ્ર ચિત્તે સમજી ગયો, રજની વાત વિલાસ;
સુંદર થર મુંદર કરે, પેખી પ્રેમ પ્રકાશ.

મંજરી, સાખીઓ— ૧૧ (ગરબો).

આવી રૂઢી અજવાળી રાત,
અમુરા કાગળ આવીયારે લોલ;
એ કાગળીઓ ચોરે જઈ વંચાવો,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરીરે લોલ.
સસરાજી ને જેઠ દેર સાથે,
નણુદોયો લાગ્યા વાંચવારે લોલ;
કોરે મોરે લખી છે સલામો,
વચે લખી છે ચાકરી રે લોલ.
એ ચાકરીએ સસરાજીને મેલો,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરી રે લોલ.
સમ્રાટ વેરે સામુ જુઠા બોલી,
મ્હોલમાં મેણાં મારશે રે લોલ.

(૧૮)

એ ચાકરીએ જેઠાને મેલો,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરી રે લોલ.
જેઠ ઘેરે જેઠાણી જુઠા ખોલી,
મ્હોલુ'માં મેણાં મારશે રે લોલ.
એ ચાકરીએ દેરજાને મેલો,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરીરે લોલ.
દેર ઘેરે દેરાણી નાનાં બાળ,
મ્હોલુ'માં એકલાં નહિ રહે રે લોલ.

માની ન મારી વાત પ્રાતઃ ઉઠી પિયુજ પધારીયા,
હું એકલીને શૈજમાં સુતી મુકી સીધાવીયા;
જાગી ન જોયા નાથને તે દીનથી હું તપ કડં,
છાડાવી આકરી ચાકરી મેળાવે રામ દીલે ઠડં.

ખીરખલ, મંજરી— ૧૨

આવો આવો પ્યારા મારા પલંગે પધારો,
પ્રભુ પ્રભુ કરો બાઈ બાઈ હું તમારો.....આવો.
એવું ખોલો ના અલખેલા, જીવંતી સુધારો,
રસીલા દીસો રસીલી, રિખાતી ઉગારો.....આવો.
સુંદરી ને સોના તણા લોભી છે હજારો,
ભક્તિ ને નીતિના લોભી ભાગ્યવાન ધારો....આવો.
રંગીલા ન ખોધ રૂએ, પીડા મારી ટાળો,
સેજ સુનીને શોભાવો, સમય છે સારો.....આવો.

કામશંકર, મંજરી, } ૧૩
ખીરબલ, બાદશાહ—

ધરમીને છોડીને ધર્મ રહે કયાં જેણે નીતિ ભક્તિ ઉરમાં ધરીછે,
ધન્ય પિતા ધન્ય માતા તમોને જન્મ દઇ શુભ કરણી કરીછે;
ઉત્તમ આપનો બોધ સુણી મારી છેક નહારી બુદ્ધિ સુધરી છે,
પરનારી પાસમાં રાત એકાંતમાં ધરમીની પુરી થઈ આતરી છે.
સત્ય ધરમ ધરણી મહીં પરણી સાથે પ્યાર,
તે તજીને લપટ બને ખુબ થાય તે ખ્વાર.

શાહબાગ.... .... ધરમી.

દયારામ-દીવાળી— ૧૪

આવ્યો ફડો માનવીનો મોંઘો અવતાર મારા નાથજી રે હાં
ઠહેલાં ઠહેલાં વૈકુંઠે જવાનાં સાધન લેશું સાથજી રે હાં,
નર નાર આ સંસાર સાગર પાર ઉતરવા ચહે.....
ભક્તિ અને નીતિ પરે પ્રીતિ કરી મુક્તિ લહે.....
શ્રીરામ શાંતિ ધામ સજ્જન ભક્ત પર રાજી રહે.....
વિશ્વાસ વહાલી ખાસ એ ઉત્તમ અતી મુરનર કહે.....

અકબરશાહ, ગુલનાર— ૧૫

પાયા ઇનામ ચલો દેખો મેરે ભાઈને,
....વજીરે સવાઈને.
જની હસ જનમે જમસી અક્કલ હોતી,
કરતા વહ વયસા કામ, પાતા વયસા ઇનામ.
આરામ હામ હામ દુનિયામે આઈકે,
....કીરતીકો પાઈકે.... ....પાયા.

અકબરશાહ, ગુલનાર— ૧૬

શાહજાની અબ મહેરબાની હય,
 હો રંગીલો છેલ છબીલો.... ....હો શાહ.
 હો રસીલો ખુબ ગુલ ખીલો,
 હમ સમ ન્યારી, મેરે મન માની હય....હો શાહ.
 ગુન તેરે, ભાયે મન મેરે,
 છબ તેરી ખ્યારી, તું દીલજાની હય.....શાહ.

હુસેનખાં, અમીરી— ૧૭

ભાવેરે છબી એ તમારી (૨), નવી નાર બન્યાં રૂપાળી;
 ઘાઘરી ખેરી ઘુઘરીયાળી, કાન પર ટોકરી ટીંગાળી,
 કોઈ દેશમાં નથી એ વેશવાળી, તમ સમ નારી લટકાળી;
 લટકા મટકા પર જાઉં વારી, શરમાવો નહિ ચટકાળી,
 પારકે પૈસે દીવાળી, એવી હાંસી કરી તમે હઠવાળી-ભાવે.

પહેલો અંક સમાપ્ત.

(૨૧)

અંક બીજો.

હસીના, સાહેલીઓ— ૧૮

હેબ તોરે પીયા પીયારેકી સુરત (૨) રસીલી,
હીલકો લુભાતી, હય સબકો ભાતી.....તોરે.

પથ્થર ઘર તજ, હીલ ઘર બસ ગઈ,
યે બતીયાંકો રતીયાંકો છતીયાં હીખાતી.....તોરે.

સહીમ—

૧૯

મનોહારી ન મનથી ભુલાય (૨)
મહેર કરે મહેર પુરી ત્યારે સુખ થાય,
અનંગ અગની આ તનની બુઝાય.....
ઠંડાલી વિશ્વામે ઠંડાણુ, બર હરીય સુખણુ,
પ્રેમનો વેપારી પાર, પામે તરૂણી આધાર,
તો તરાય તરાય તરાય તરાય.....

શેર અફગન, મહેરઉલ્લનીસા-૨૦

હિલહાર થયા તમે મારા હીલ ફાગ નહિ દેવાની,
ધન્ય ભાગ્ય ગણું હું મારાં, પામ્યો પ્રિયા મનમાની.
જે જનમી સારા કુળમાં, ધણી બીજો ન ધારે ભુલમાં;
નીચ નારીની છાંદગી ધુળમાં, દુનિયા બધી કહેવાની
ઠંડાલી.... ....

(૨૧)

જે નારી તુજ સમ પામે, તે તન મનનાં દુઃખ વામે,
જગમાં જશ કીરતિ જામે, જીવો ઘણું હીલજાની;
ઠંડાલા.... .... ઠંડીલા.

મહેર—

૨૧

સ્થીર નથી રહેવું, અમર નથી રહેવું,
જાયા તેને તો ઠંડેલા મોડા મરી જાવું.
મધપુડા બાંધી બેઠાં, માખીનાં ટોળાં વનમાં,
માનીને કાયમ મીઠું ખાવું,
પારધીએ આવી આગ લગાવી તેમાં,
માંખીને રસના લોભે બળી રાખ થાવું રે.....જાયા.
તેમજ પામર પ્રાણીને ખોટા રસ પ્યારથી,
જઈને જ મ હાથે પસ્તાવું.
ઠાઠા થઈ દુર રહેવું સાનમાં સમજી લેવું,
સાચો રસ પીને અમર બની જાવું રે.....જાયા.

સલીમ, મહેર—

૨૨

મધુરી મહેર કરને મહેર લાખેણી લેને પ્રેમની લહેર,
પ્રિતમ મારો છે પ્યારો શેર, અમૃત મુકી તે ન ચાહું ઝેર.
પ્રેમીને પ્રેમનું દે દાન, જોબન રંગે ભરી સુખ માણ,
જોબનનો રંગ રહે દીન ચાર, છે સ્વપ્નાની રમત સંસાર,
સમજે શાહજાદા સારી પેર, અમૃત મુકી તે ન ચાહું ઝેર.

શેર, મહેર—

૨૩

ધન જીવતર છે ધરમીનું સંસાર માંહેરે.....
 તન મન અરખું ધર્મે પિયુજ પ્યાર માંહેરે.....
 સહુ દુઃખ વામી, બહુ સુખ પામી,
 હીરો સાચો જડીયો હેયા હારમાં રે.....
 કોમળ તનમાં, ભર જોખનમાં,
 હાલી મન વશ રાખું, જગ હેવારમાં રે.....
 ભયથી તરવા, ઠામે ઠરવા,
 નીતિ આવી જોઈએ નર ને નારમાંરે.....

દયારામ, દીવાળી, }
 અમીરી, સખીઓ— } ૨૪

અલી જારે અમીરી લીખારી થઈ હવે નજરે કોઈની નાવજે
 મળી મારે શું મેણું હું હારી હે બાઈ હવે રામજી ઉગારશે.
 નહીં બીલીને ઉઠર ડરાવશે, નહીં પાપી કોઈ સ્વર્ગે સીધાવશે
 ભક્તિ ભાળી.....પાપ ટાળી.....તારશે.

તારા દીલનો ભડંસો એ ઠીક છે, રામ દીલમાં ભડંસે નજીક
 આ તો સાધુને સાધુની પ્રીત છે,
 ઊડો લવારી.....બાઈ દીવાળી.....આવજે.

દયારામ, દીવાળી— ૨૫

હો રંગ માણો સુંદર શ્યામ (૨) મારા અંતરના આરામ,
 પીઓ પ્રીતિ જામ, દયાના ધામ.....હો રંગ.

(૨૪)

પ્રીતિ રસ વેલી પામી, જામસે નવ માને ખામી;
શાણુ સુભાગી સ્વામી, રીઝયા શ્રી અંતર્યામી.
આજે ઉચ્ચે સુખ ભાણુ, સુખી થયાં ખ્યાસ પ્રાણુ;
સુગુણ રતન ખાણુ, ધન્ય સુંદરી જાણુ....હો રંગ.

ધીરજલાલ, ધની— ૨૬

મારે નક્કીએ મોહન સુને ઠીક મળીયા.
હું તો સદા સુખ પામું, જોતાં વેદ જડીયા;
ધરણી ઉપર ધરનો આધાર,
અલખેલી છે આખો;
કરું કુરખાન તમ પરે જાન,
મન મગ્ન રાખો, પ્રીતિ રસ ચાખો.

અકબર, ગુલનાર, } ૨૭
ધીરજલાલ ધમામ—

પરલોકે પહોંચી સારા સમાચાર લાવી દે,
હાના તારું પદ દુનિયામાં તું હીપાવી દે;
માત પિતાને મળજે, સેવા બજાવી વળજે,
છાણાંની સાથે બળજે, પાણીની સેવા કરજે.
દેરી કહુ ના લગાના, મેરી બંદગી સુનાના,
સ્રીર જરૂર આનાં.....૭.....

હુસેનખાં, ધની— ૨૮

જોરી મોટા ગુણીને તું હરાવેરે, તારી પાસે અજબ હથીયાર
 ગાલ ગુલાબી ઢાલ, કઠણ કુચ સરહાર,
 ભેધ ભેધા વગર દોરે આવેરે, પડે બાહુના બંધન મોઝાર,
 તારી પાસે ભેખન જંતર, તારી પાસે મોહન મંતર,
 મને ધાયલને શીઠ ગભરાવેરે, થયો નયનોના બાણથી હું ઠાર
 ખમા ખમા સરહાર, પાઉં અમૃત આ વાર,
 મારા બહાલાને આંચ ઉની નાવેરે, ઘણું જીવો જીવન આધાર.

અંક બીજો સમાપ્ત.

(૨૬)

અંક ત્રીજો.

દયારામ, દીવાળી— ૨૯

કર નહીં ઇસારા કામણુગારા, મોહન મારા પાસે છે ખ્યારા,
હું નથી કુલટા, માટે ઉલટા, ચાળા તારા, મુક ધુતારા;
સિંહ ભાગ જો શિયાળ લેશે, સિંહને કોઈ સિંહ ન કહેશે,
પેખું ખ્યારી, નજરે મારી, એ કામીને માફ કટારી.

દીવો લાવો, ઘોળે દીવસે;

હા બહુગર તો જોવાશે.

ખતાવો ખાળા, આપજ ખ્યારા

શાણી શં દીવાની થઈ;

અતેન્દ્રિય તમે છો કે નહિ ?

તેહ કસોટી પુરી થઈ,

હવે હઠીલા કરોને સઈ.

સઈ....બહાલી....સઈ....પુરી સઈ....સાચી સઈ...કર.

દયારામ, દીવાળી— ૩૦

ખ્યારી પાસે પુરા બન્યા પાતળીયા,
નારી ચરિત્રમાં બુલ્યા નાનડીયા.

મોટા મુનિ માન મુકે બ્યાં,
સંસારી સાન ભાન ચુકે ત્યાં.

(૨૭)

આ એમ છે, હાલ એમ છે,
સમજ્યા હવે મારા સુંદર સામળીયા,
મોટાં પુન્યે સાચા પ્રેમી છી મળીયા,
સાચા પ્રેમીને સદા સુખ થાય,
તું જેવી ગોરી ગુણવંતી ગણાય,
પ્રિયા ધન્ય છે, લાખો ધન્ય છે.....

અમીરી—

૩૧

હું અમીરીથી જહેની તું વડી, સુખી થઇ વસી પહેલાં ઝુંપડી;
રામ પધાર્યાં ઝુંપડી, બોર જમાડયાં બુઠાં બીલડી.
સાચા ભાવે સ્વીકાર્યા શ્રીહરી, ગરીબીથી બીલડી ગતી સુધરી;
તેમ તેં પતિ ભક્તિ કરી, ભેદ જગતમાં સુધડી.
માનમાં હું મરી ગઇ આંધળી, ગરીબીથી અંતે થઇ તું વડી.

ધીરજલાલ, ધની—

૩૨

ભાવે આ ભોગ સ્વીકારી, ડાહી મા તું દયા દીલ ધારી;
પ્રેમ ભાળી લેજે માડી, દેજે ભવ તારી;
આનંદ અંજમાં થાય છે ભારી, આજે પીડા ટળી મારી;
આંખ ઉઘાડીને જો તું ધુતારી, મા કેની મારી કે તારી.

ધીરબલ, બાદશાહ—

૩૩

પામીશ તું સદા વિજય સંસારમાં ઠાના,
હાં....રે ....

(૨૬)

છે પૂરણ અઘલમાં, બાઅશાળી શુણ બળમાં;
દીલ્લીરાજ આ ભુમંડળમાં,
તારા પ્રતાપથી પામું આબાદી,
ખલક માલીક પ્રેમ પ્રસાદી;
ચાહબાશ છે ચાણા.... ....

હુસેનખાં, ધની— ૩૪

જાની જાંદગાની તારા વિના ધુણધાણી છે (૨).
વાણી મીઠી જાણી પ્રેમી પીંજરે પુરાણી છે (૨),
લાવનાં લોજન દહ પાળે પુરું ચાહ પાણી.
ચાહના ચતુર ખ્યાલા, પીળે લલે તાણી તાણી;
ખરેખરી કયા આણી છે, મોહીની તું મનમાની છે....જાની.

બુદ્ધિધન (ખીરખલ) ધની—૩૫

તમે થયાં અમારાં ને અમે થયા તમારા,
વરણાગીને વરઘોડો નહિ, આઁચા પગે પાળા;
લાલ લગામે ઘરડી ઘોડી, શોભે નહિ લટકાળા,
ઘરડા થયા જુવાનીના, મુકો હવે ચાળા;
અંગે ઘરડા રંગે ઘરડા, ઘોળા થયા મોવાળા,
જુઓ જગતમાં જીવ કોઈના, ઘરડા નહિ થનારા.

અમીરી— ૩૬

રે મન રૂડી આ ફકીરી (૨)
ઈશ્વર ભજવાની અમીરી (૨)

(૧૬)

ભલી ખુરી સહુની સુખી લેવી, કરવી મહિ મખડરી.

જુઓ માનવી જડ છવેના, ગુણ કેવા જડરી.

છે.... .... સમતા જેની ખુરી....રે મન.

રસ મીઠો દે સદા સેલકી, પીલતાં હણતાં છુરી,

ભલે કુવાડે કાપો ચંદન, સુગંધ દે મધુરી;

છે.... .... સમતા જેની ખુરી....રે મન.

શાણા જન સાધુના હીલમાં, સમજો એવી સખુરી,

ભાવે કુભાવે સીતારામ ભજતાં, મુક્તિ દે અમુલી;

છે.... .... સમતા જેની ખુરી....રે મન.

બીરખલ, અમીરી— ૩૭

સુંદર ફકીરી રનેહથી તેં ભલે ધરી,

અધમ અમીરી દેહથી તેં દુરે કરી;

હૃદય ગરીબી ભક્તિ રાખી,

રામરસ પી પ્રેમથી તું જશે તરી.... .... સુંદર.

ભભુતિ લગાવી કોમળ કાયા,

ધનધન મેલી મમતા માયા,

સુખભાણ પ્રકાશે....હુલાસે. છુટી છળ છાયા;

આપના પ્રતાપથી, હવે ભણું હરી.... .... સુંદર.

દયારામ, દીવાળી— ૩૮

રંગમાં રમો સદાય રસીયા,

સંગમાં શાણી સલુણી વસીયાં.... .... રંગમાં.

હર્ષ ધરી તુજ હાથને, કોમળ કંઠે ધાર;

જમ દુતોના પાસને, નાખે તોડી નાર;

(૩૦)

ધરમી છે....કરમી છે, બહાલા મળશે વૈકુંઠ ધામ,
.... ધન ધન અંતરના આરામ.
સલુથી છે....સુંદરી છે, પા તું પ્રેમે અમૃત જામ.
.... ધન ધન અંતરના આરામ...જંમમાં.

સર્વ પાત્રો—

૩૬

રામ રહીમ એક માનો, ધરી ટેક, રહો પોતાના ધરમમાં,
સુખ દુઃખ ગણો સહુ તઠકા છાંચા,
આદિ અનાદિ અકળિત માયા;
અંતે ટાળી વિપત્તિ, માલીક આપે સંપત્તિ.
ભજન પ્રતાપે થાય, નીતિ ભાણુનો ઉદય;
આનંદ આનંદ વરતાય, પ્રભુ આશ્રય,
જગ શુભ શુભથી પમાય, કીરતી જય.....રામ.

